ASPECTS OF FRENCH INFLUENCE ON 19th CENTURY ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Cosmina Simona Lungoci
PhD., Lecturer, Western University of Timişoara

Abstract: At the beginning of 19th century, Romanians passed through a process of Europeanization which implied a fast assimilation of modern Occidental civilisation. This process of modernising Romanian society occurred within the frame of a global European evolution, but under a strong French influence, which was perceived, at a certain moment, as excessive. In this article we intend to refer to the influences which French had on Romanian language and literature and to discuss the importance of the French model in the process of modernising Romanian society.

Keywords: francomania, Romanian language, literature, civilization, neologisms.

Introducere

Secolul al XIX-lea este reprezentativ în contextul relaţiilor româno-franceze, relaţii susţinute de o serie de factori, printre care putem menţiona: afinităţile de limbă şi origine; politica orientală a Franţei, de menţinere a echilibrului la gurile Dunării şi sprijinul acordat naţionalităţilor de diplomaţia lui Napoleon III; autoritatea veacului Luminilor; prestigiul noilor directive spirituale din epoca restauraţiei; romantismul, pozitivismul, evoluţionismul şi socialismul utopic; legăturile intelectuale, intensificate prin înmulţirea călătoriilor şi prin studiile efectuate de oamenii de cultură ai vremii în capitala franceză; preceptorii francezi din casele boiereşti; sporirea numărului de cărţi şi ziare intrate în ţară; legăturile de prietenie ale revoluţionarilor noştri cu intelectuali francezi ş.a.

Pe lângă aceşti factori, contactele directe ale intelectualilor români cu Franţa au contribuit, în mare măsură, la cunoaşterea limbii, culturii şi civilizaţiei franceze. Remarcăm că, după anul 1821, numărul studenţilor români aflaţi la Paris a crescut foarte mult, astfel încât, în anii 1840 se putea vorbi de existenţa unei adevărate „pepiniere" de paşoptişti în capitala franceză. Acest contact direct cu Occidentul a avut o serie de consecinţe în rândul tinerei generaţii: pe de o parte, a înlesnit cunoaşterea realităţilor occidentale, fapt care i-a determinat pe oamenii de cultură români să conştientizeze necesitatea de remediere a situaţiei din propria ţară, de ridicare a acesteia la nivelul civilizaţiei europene, pe de altă parte, a conturat o admiraţie excesivă faţă de modelul francez, imitat uneori fără discernământ, tendinţă numită *franţuzism* sau *bonjurism*. [1] Această admiraţie îi caracteriza, cu precădere, pe tinerii întorşi de la studii din ţările europene („les jeunes gens de Moldavie et de Valachie qui ont fait leurs études en «Europe»" [2]), desemnaţi prin apelativul *bonjurişti*. „Bucureştiul dădea această poreclă bizară (*bonjurişti* n.n.) acelor *dandies* români întorşi de la Paris, care, spre prânz, când se salutau pe Podul Mogoşoaiei, [...] îşi spuneau cu afectare «bonjour» şi nu «bunăziua»". [3] Pe aceşti tineri, Alecu Russo îi prezenta în scrierile sale drept „oameni mulţi, cea mai mare parte din generaţia de faţă, copilaşii cu musteaţă, barbă şi plete lungi de la 1835, carii şi astăzi tot tineri se numesc; pentru dânşii vremea au stat locului şi se îngâmfesc cu denumirea de *bonjurişti*". [4]

Simptomele „franţuzomaniei" încep să se manifeste tot mai evident în societatea românească în jurul anului 1840, prin infiltrarea, incomparabil mai profundă decât în trecut, a ideilor, a moravurilor, a bunurilor culturale franceze. Acestea au generat fenomene de mimetism în rândul claselor superioare, şi, de aici în jos, prin snobismul caracteristic epocilor de tranziţie rapidă,

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

în cadrul micii boierimi îmburghezite şi a birocraţiei regulamentare. [5] Galomania, numită şi francomanie sau franţuzomanie [6], a dobândit, cu timpul, proporţii îngrijorătoare, fapt care a determinat reacţia anumitor intelectuali şi scriitori români, în numele civilizaţiei tradiţionale, al limbii naţionale, al moderaţiei şi al bunului simţ.

Programul „Daciei literare" de pildă, a reprezentat una din primele reacţii critice împotriva valului de traduceri şi imitaţii care au avut drept consecinţă „omorârea duhului naţional" [7]. Şi Mihail Kogălniceanu se exprimase contra abuzurilor şi exceselor, contra orientării spre valorile de suprafaţă ale străinătăţii, fără a se împotrivi însă traducerilor de bună calitate şi modelelor cu adevărat folositoare progresului societăţii româneşti. Aşadar, înainte de Maiorescu şi de junimişti, Kogălniceanu fusese cel care iniţiase procesul *formelor fără fond*. „Respingând invazia de traduceri proaste şi maimuţărirea moravurilor pariziene, negând simulacrul de modernitate al saloanelor, unde duduiţele ţineau să ciripească franţuzeşte admiţând însă să fie îmbrăcate şi servite de ţigănci roabe, Kogălniceanu nu se gândise nici să proscrie traducerile de opere valoroase, nici să pună piedici difuzării instituţiilor, tehnicilor şi deprinderilor folositoare ale Apusului". [8] Cu toate acestea, formele îşi aveau rostul lor în perioada la care ne referim şi nu numai, astfel încât, departe de a fi simple ornamente, acestea defineau valori şi simboluri, marcând puternic viaţa oamenilor. [9] Considerăm potrivit să amintim, referindu-ne la celebra formulă *forme fără fond* a lui Maiorescu, faptul că aceasta a fost anticipată de o altă formulă frapantă, *mască fără creieri*, ce caracteriza cultura românească orientată spre o direcţie falsă, impusă de influenţa excesivă a limbii şi culturii franceze. Această formulă fusese lansată de profesorul Ion Maiorescu, tatăl criticului, în anul 1837, într-un articol din „Foaia literară" din Braşov. Pentru ilustrare, redăm un fragment din articolul menţionat: „Un materialism gros s-a lăsat ca un nor greu peste ţara românească. De unde? Din Galia (Franţa). O beletristică lunecoasă amăgeşte mai pe toţi. De unde? Din Galia. O judecată stricată, un gust primejdios, o ştiinţă opintită numai pe lucrul din afară, un lux grozav dărăpănător. De unde? Din materialismul franţuzesc. O uşurătate, o nestatornicie, o procopsinţă superficială. De unde? din beletristica franţuzească." [10] De asemenea, ideea potrivit căreia imitarea modelului francez era limitat la formele joase ale civilizaţiei franceze, o regăsim şi la A.D. Xenopol, în discursul rostit cu prilejul unei conferinţe susţinute în anul 1887. [11]

Este semnificativ de subliniat că reacţiile oamenilor de cultură români din secolul al XIX-lea împotriva importanţei excesive acordate modelului francez şi împotriva imitării exagerate a acestuia s-au îndreptat înspre consecinţele care s-au răsfrânt asupra societăţii româneşti în plan lingvistic, literar, ideologic şi comportamental. Intenţia noastră este să consemnăm nu doar efectele negative ale franţuzomaniei asupra limbii şi literaturii române din secolul al XIX-lea, ci şi rolul pozitiv al influenţei franceze în modernizarea societăţii româneşti în ansamblul ei.

Sub aspect lingvistic, admiraţia excesivă a românilor pentru limba franceză s-a concretizat prin introducerea unui număr foarte mare de neologisme în vocabularul limbii noastre, fapt care a stârnit reacţii din partea unor intelectuali români. I.H. Rădulescu, referindu-se la împrumuturile din latină şi din celelalte „limbi surori", deşi considera oportun şi necesar împrumutul pentru îmbogăţirea limbii române - „ ... de ce să nu priimim şi noi vorbe străine cum priimesc şi alte limbi formate [...] Să priimim, domnule, cine zice să nu priimim; să fie însă ceva vorbe ce aduc aminte un loc, o ţară, o epohă; nu însă şi vorbe care ne degradă" [12]- , totuşi atrăgea atenţia asupra faptului că totul trebuie făcut cu măsură, în funcţie de necesităţile limbii, prin realizarea unei selecţii a „vorbelor" cu adevărat necesare: „Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală de la maica noastră moştenire şi de la surorile noastre partea ce ni se cuvine [...] Trebuie să ne împrumutăm, dar trebuie foarte bine să băgăm de seamă să nu pătimim ca neguţătorii aceia carii nu îşi iau bine măsurile şi rămân bancruţi (mofluzi). Trebuie să luăm numai ce ne trebuie şi de acolo de unde trebuie, şi cum trebuie". [13]

Pe de altă parte, în vreme ce unii oameni de cultură făceau apel la moderaţie în adoptarea neologismelor din franceză, alţii combăteau cu desăvârşire iniţiativa de a se introduce în limbă neologisme, cu precădere din franceză, argumentul fiind următorul: „Limba franceză e prea coruptă

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

faţă de modelul latin, păstrat mai bine în română şi italiană. Se dau exemple de astfel de cuvinte corupte: *chef, nez, août, doux, chaud, croître, connaître, plaire, croire, frire, dire* etc.". [14]

Aşadar, printre consecinţele împrumutului excesiv din limba lui Voltaire semnalate în epocă, care au diminuat specificul şi originalitatea limbii române, putem menţiona: introducerea în limba noastră a unor construcţii şi termeni care nu-şi justificau necesitatea, modificarea accentului, deformarea sintaxei. [15] Considerăm foarte sugestivă imaginea limbii române sub influenţa neologismelor ce riscau să o deformeze şi să-i altereze specificul, prezentată de Heliade Rădulescu în scrierile sale, încă din 1832, imagine redată prin intermediul unei alegorii vestimentare: „Fel de fel de croitori aleargă acum ca să o îmbrace, unii cu haine pestriţe, unii cu haine mai largi, mai scurte, mai lungi şi mai nepotrivite şi alţii zic ca, hainele cu care se află şi nu-i ajung a se acoperi, să le taie în bucăţi, să le înnădească, să le înnoade, şi să le coasă ca să-i ajungă!!! Unde sînt aceia care să-i lase ce este al său şi să-i potrivească pe al ei trup din magazia cea mare şi bogată a maicii sale? [...] limba începe a se slobozi de strînsurile ce o sugruma, de lărgimea ce o făcea leneşă, de lungimea ce o împiedica, de scurtimea ce o arăta goală şi de pestriţimea ce o făcea de râs". [16]

Alecu Russo, în articolul *Iaşii şi locuitorii lui în 1840,* critica, de asemenea, invazia de neologisme de origine franceză, care a avut drept consecinţă înlocuirea parţială a graiului moldovenesc cu expresii preluate din limba lui Voltaire: „Boierii cei mai de sus au dat limbii franţuzeşti stăpânire în saloane şi corespondenţele intime; de graiul moldovenesc se slujesc la tribunale şi cu oamenii lor, iar grecească o vorbesc numai acei care nu pricep nici franţuzeşte nici moldoveneşte. După pilda doamnelor elegante şi fashionabile, boierimea de a doua mână nu vorbeşte decât de Balzac şi Soulie, de Lamartine şi Hugo, de Kock şi Dumas; [...] boierii de treapta a treia, a patra, a cincia etc. [...] n-au ajuns decât la clasici, aşa încât o să auzi în Iaşi pe toată lumea vorbind franţuzeşte, fără să înţelegi un cuvânt. Cei cărora le plac echivocurile au de lucru la Iaşi. Gramaticii găsesc o limbă minunată cu inversiuni poetice, cu construcţii îndrăzneţe, neauzite, amestecată cu nemţeşte, greceşte, ruseşte şi moldoveneşte". [17] Nu doar boierii, ci şi tinerii intelectuali români reveniţi de la studii din Franţa foloseau în exprimare un jargon franco-român, dorind să epateze prin cultura şi educaţia franceză de care avuseseră parte, sub pretextul că au uitat limba maternă. „Dans la hâte de se distinguer, de briller par leur culture française, les uns, à cause de la difficulté qu'ils éprouvaient, les autres, par légèreté, écrivaient et parlaient le roumain [...] suivant la construction française et avec des mots français. Ainsi, ils ajoutaient une terminaison roumaine à un mot français ou bien ils affectaient de parler mal le roumain, pour paraître tout à fait Français. Avoir oublié la langue maternelle leur semblait un mérite, une preuve de savoir". [18] Acest comportament lingvistic al tinerilor a fost adeseori subiectul ironiei persoanelor mai în vârstă, care s-au arătat mai conservatoare din punct de vedere lingvistic şi nu numai. Nu de puţine ori, aceştia îi provocau pe tineri să traducă unele cuvinte care desemnau realităţi specifice obiceiurilor şi tradiţiilor noastre, pentru care nu existau cuvinte sau expresii echivalente în franceză. Un exemplu în acest sens, ne oferă Alecu Russo: „Ne-aducem aminte că un om cu spirit îşi cerceta pe un al său nepot, de curând sosit din străinătate: «Hei ... fătul meu, spune-mi: *învârtita* cum se cheamă franţuzeşte?...» «*Învârtision*», răspunse nepotul. În româneşte *învârtita* se cheamă astăzi *învârtăciune*". [19]

Sub aspect lingvistic evoca şi Paul Morand Strada Lipscani din Bucureştiul de altădată. Devenită acum loc de promovare a modei pariziene, comercianţii din Strada Lipscani şi-au denumit prăvăliile conform tendinţelor epocii. „Ca să ispitească lumea bună, prăvăliaşii au făcut să plouă în aşa măsură cuvintele cele mai bizare, încât îl vor obliga pe parizianul aflat în trecere să-şi revizuiască vocabularul. Va trebui mai întâi să se deprindă cu scrierea fonetică: *chauffeur* se scrie *şofer*; *garde-robe, gardirop*; *mise en pli, mizanpli*; *bonne femme, bonfam* şi *femme de chambre, famdiçambre*. [...] *Cofetăriilor* (*confiseries*) li se spune *bombonerie*, cabinetelor particulare, *separeu*. *Haine de dame* nu e firma unui comerciant misogin, ci vrea să spună «îmbrăcăminte pentru femei». *La Blanche Camélie*, nume fermecător, făcut pentru poezie, era pur şi simplu «Au camélia blanc», în franceză moldo-valahă. *Galanterie* înseamnă «magazin de bonete şi ciorapi»".

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

[20] Şi în Iaşi magazinele purtau denumiri străine, cu precădere franţuzeşti: „Tablele de deasupra magaziilor sunt toate alcătuite în limbi străine, şi mai ales în limba franţeză, prelucrată după o nouă ortografie. Aşa, citeşti *Pottier* în loc de *Bottier*, *Confisseur de Suise*, *Tailleur d'hommes de Pest*, *Jouaillier* ş.c.l.". [21]

Este important să consemnăm şi faptul că, în mod paradoxal, în anumite cazuri, influenţele străine s-au manifestat în sensul promovării specificului naţional. În acest sens, putem oferi exemplul lui Jules Michelet, bun prieten al românilor, care, în urma contactului direct cu românii de la Paris, remarca printre reprezentanţii păturii culte existenţa tendinţei de admiraţie exagerată faţă de Franţa, tendinţă ce risca să altereze specificul naţional. De aceea, el îi îndemna pe admiratorii săi să rămână ei înşişi, să nu aspire la statutul de „popor occidental", pentru a nu fi dezamăgiţi în aşteptările lor faţă de Occident, faţă de francezi. Le recomanda, de asemenea, să nu imite pe nimeni, ci să valorifice izvoarele vii din jurul lor, să nu invidieze popoarele vechi, ci să-l privească pe al lor, deoarece, cu cât vor săpa mai adânc, cu atât mai puternic vor vedea ţâşnind viaţa. [22]

Ca răspuns la admiraţia excesivă a românilor faţă de limba franceză, Michelet se arăta impresionat de farmecul aparte al limbii române, „limbă a ogoarelor", „limbă vergiliană", ce răspundea pe deplin îndeletnicirilor agricole şi pastorale ale românilor. Relevând o oarecare sensibilitate cu care românul este înzestrat încă de la naştere, Michelet aprecia bogăţia limbii noastre în diminutive, „drăgălaşe, afectuoase şi mângâietoare, iubitoare, copilăreşti". Această calitate a limbii noastre nu era însă apreciată ca atare de către toţi românii, diminutivele fiind considerate „în uz numai la popoarele subjugate şi decăzute". [23] Drept dovadă, franceza, care nu se remarcă prin bogăţia de diminutive, are calităţi mult mai demne de apreciat: „limba francă e virilă prin excelenţă; ea cunoaşte puţine diminutive în nume şi nicidecum în adjective. Românul se chiamă Ioniţă, Costachi, Iordachi, are moşioară micuţă, bouleni slăbuţi, văcuşoară, lăpticel şi mămăliguţă, de aceea umblă flămângior şi ticălos, până-l înghite mormânţelul!". [24]

Aşadar, atitudinea generală a oamenilor de cultură din secolul al XIX-lea în privinţa împrumuturilor excesive era rezervată şi prudentă, pornindu-se de la premisa că acestea nu îmbogăţeau limba, ci îi denaturau individualitatea. [25] Se considera că vorbele străine nu stau bine limbii române, fiind nişte petice care atârnă pe trupul limbii în loc de haine, nişte „înnădituri". [26] Heliade Rădulescu era de părere că aceste cuvinte vor avea o existenţă efemeră în limbă, soarta lor fiind să se tocească şi să se învechească repede, fiind în uz numai în anumite perioade ale istoriei şi ilustrând dezvoltarea socială şi gradul de evoluţie culturală a societăţii la un moment dat. Fiind asemeni lucrurilor împrumutate, acestea trebuie înapoiate la un moment dat: „Ceea ce se împrumută intră în categoria lucrurilor străine care, fie reprezintă un dar făcut de cineva şi pe care nu ţi-l mai cere înapoi, fie, dacă eşti om de omenie, se cuvine să le întorci înapoi". [27]

Exagerarea influenţei franceze s-a făcut simţită şi **la nivel literar**, din două perspective: pe de o parte, prin imitaţia formelor literare franceze, prin abandonarea surselor de inspiraţie autohtone şi printr-o serie de traduceri, nu întotdeauna reprezentative, din literatura franceză, pe de altă parte, prin ironizarea franţuzismului, sub toate aspectele lui, în textele literare româneşti. Heliade Rădulescu remarca, în legătură cu specificul lecturilor care erau apreciate de către tinerii români următoarele: „puţini din câţi o învaţă (limba franceză n.n.) îşi bat capul cu autorii clasici, şi romanţele cele mai neruşinoase se văd în mâinile tinerilor. [...] Mare pagobă aduce această limbă şi duhului şi inimii şi limbii româneşti, căci nici într-o limbă nu s-au scris atâtea cărţi desfrânătoare şi aprinzătoare de duhul şi inima omului. [...] este o limbă în care filosofia şi literatura n-a putut face pasurile ce ar fi trebuit să facă în veacul nostru." [28] Adăugăm în acest context şi mărturia lui Costache Negruzzi, care evidenţia numărul mare de traduceri din genul literar amintit: „Şi apoi deodată ne pomenirăm inundaţi de o mulţime de scrieri; şi ce scrieri? Traducţii de romanţuri rele ...". [29]

În legătură cu imitarea modelelor literare franceze, Alecu Russo semnala faptul că literatura contemporană lui a fost scrisă sub o inspiraţie străină mult prea vizibilă, cultura străină acţionând spre exacerbarea ideii locale şi a specificului naţional. „Când mă aştept la vreo idee nouă, lămurită,

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

izvorâtă din mintea română şi scoasă la lumină în limba română îmi aduc aminte că ideea aceea am cetit-o în autori franţezi sau nemţi, cu deosebirea însă că aceştii o esprimaseră lină, frumoasă, fără silă şi ai noştri o prefac în logogrif. Unul preface toată limba în *iune*, altul în *ţie*, altul în *iu*, altul în *ânt* ... de nu ştii cum să te întorci între aceste patru puncturi cardinale ale gramaticilor". [30]

„Francizarea" claselor de sus a influenţat limba şi literatura română sub mai multe aspecte: lectura franceză în exces a intelectualilor români a fost un impediment serios în perfecţionarea limbii române literare, în crearea unei limbi naţionale nuanţate, elegante şi rafinate; pe de altă parte, lipsa contribuţiilor în direcţia formării limbii şi faptul că nu s-a citit literatură română în perioada la care ne referim, au avut drept consecinţă caracterul ţărănist, provincial, partiarhal, şi, în general, simplist al literaturii române. [31]

Ca urmare a influenţelor străine exercitate în exces în toate domeniile vieţii sociale, specificul naţional a fost umbrit, în aşa fel încât Alecu Russo se întreba „Unde este dar românismul? Unde să-l caut pentru ca să-mi fac o idee esactă de geniul român?" de vreme ce atât în limbă, cât şi în literatură îşi puseseră amprenta limbile neolatine: „Gramaticile îmi par nişte seci disertaţiuni de linguistică latină, franceză, italiană ... însă nu adevărate gramatici româneşti. Cercetez literatura şi dau de o amestecătură indigestă de limbile neolatine, de o sumă de idei luate fără niciun sistem de la străini, şi prin urmare nu-i găsesc niciun caracter original". [32]

Cea de-a doua perspectivă care ilustrează exagerarea influenţei franceze la nivel literar vizează o serie de texte literare din veacul al XIX-lea care ironizează bonjurismul, critica îndreptându-se asupra moravurilor cosmopolite, asupra franţuzismelor şi asupra jargonului franco-român.

Mihai Eminescu a ridiculizat bonjurismul, în poeziile *Ai noştri tineri* ... (1876), *Scrisoarea III* (1881), *Odin şi poetul* (1872), în numele opoziţiei violente dintre trecutul glorios şi decadenţa prezentului.

Antibonjuristul Constantin Facca a ironizat în *Comedia vremii* moravurile cosmopolite ale tinerei generaţii, ridicolul micii burghezii parvenite care mima jargonul aristocratic şi manierele occidentale. Nu este satirizată doar galomania, ci şi mentalitatea unei epoci de tranziţie de la vechiul la noul regim, în condiţiile dispariţiei influenţei greceşti în favoarea celei franceze.

Şi I.L. Caragiale, în volumul *Momente şi schiţe*, şi-a îndreptat atenţia asupra snobismului celor din înalta societate, a căror aspiraţie către „le beau monde" se exprima printr-un limbaj încărcat de neologisme, majoritatea de obârşie franceză, asimilate în mod greşit, care au generat, în comunicare, termeni improprii şi devieri semantice burleşti. De pildă, tânărul Rică Venturiano, exaltat de sloganuri demagogice şi de lectura unor cărţi îndoielnice, ţinea un discurs incoerent şi grotesc, plin de neologisme francizate, incorecte.

Bogdan Petriceicu Hasdeu, în comedia *Trei crai de la răsărit* a ironizat cele două tendinţe lingvistice la modă în epocă, latinomania şi galomania, care denaturau limba română.

Vasile Alecsandri în ciclul *Chiriţelor* şi Costache Bălăcescu în comedia *O bună educaţie* au parodiat şi ei limbajul „de tranziţie", mai exact confuziile de la nivel lingvistic, ce au dat naştere unui jargon româno-francez, şi expresiile franţuzeşti care s-au impus treptat, neadaptate, în limbajul boierimii române. Jargonul franţuzit al personajelor lui Alecsandri vădeşte influenţa puternică a limbii franceze asupra unei anumite categorii sociale, lexicul abundent de origine franceză din replicile acestora contribuind la crearea atmosferei de epocă, în care tot ceea ce era legat de Franţa şi de poporul francez era la modă. Salutul *Bonjour!*, adresarea *Madame* erau formule uzuale folosite între aristocraţi şi nu numai. Este important de precizat însă că, în realitate, potrivit lui Garabet Ibrăileanu, franţuziţii nu vorbeau întocmai ca în operele dramaturgului român, exagerarea fiind însă „un drept al scriitorului satiric". Intelectualul român considera că Alecsandri a fost poate „prea pornit, nedrept şi puţin comprehensiv" faţă de exprimarea franţuzită, dat fiind faptul că era firesc, odată cu importarea lucrurilor şi ideilor noi, să se adopte şi cuvintele corespunzătoare şi era, de asemenea, de aşteptat ca aceste cuvinte să pătrundă în limbă fără a li se da, deocamdată, un contur

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

mai românesc. Cu toate acestea, Garabet Ibrăileanu îi recunoaştea lui Alecsandri meritul de a fi făcut prin opera sa critică un mare serviciu limbii române. [33]

Concluzii

Am ilustrat pe parcursul articolului nostru contextul în care moda francofonă, foarte activă în secolul al XIX-lea, a devenit, la un moment dat, excesivă, expunându-se, pe de o parte, criticilor intelectualilor români, pe de altă parte, ironiilor unor autori de comedii. Combaterea acestei tendinţe, prin ridiculizarea exceselor de îmbrăcăminte, a moravurilor, a limbajului şi, în general, a manifestărilor acestor personaje, a făcut subiectul operelor literare amintite, care au avut un răsunet deosebit în cultura vremii şi nu numai, contribuind la orientarea limbii literare pe căile ei fireşti de dezvoltare. De altfel, aceste aspecte au devenit temele critice predilecte ale literaturii paşoptiste, „mobilizând toate condeiele disponibile". [34]

Am subliniat în repetate rânduri faptul că, mai ales în a doua jumătate a veacului, aflându-se în proces de modernizare, limba română literară a înregistrat un aport substanţial de neologisme romanice, mai ales de origine franceză. Prin contribuţia limbii franceze, româna s-a îmbogăţit, a dobândit mai multă precizie şi eleganţă [35], dar, în afară de rolul pozitiv pe care împrumuturile l-au avut în procesul de îmbogăţire a vocabularului, acestea au contribuit la formarea unui limbaj franţuzit, caracteristic unei categorii de vorbitori bine circumscrise sociocultural. Cu precădere, textele dramatice ale perioadei în discuţie au reflectat aceste tendinţe, care au devenit obiecte predilecte ale satirei şi surse ale comicului de limbaj.[36]

Se remarcă faptul că tinerii şi tinerele cu purtări distinse şi cultură franceză aparţineau societăţii boiereşti. Potrivit lui George Călinescu, aceştia nu sunt mahalagii pretenţioşi, chiar dacă obişnuiesc să-şi traducă replicile într-o franceză neautentică. Comportamentul lor lingvistic se explică prin faptul că nu au la dispoziţie un limbaj românesc apt a traduce elementele civilizaţiei lor, în timp ce bătrânii nu se pot adapta bonjurismului. De aici se produce ruptura dintre generaţii, sursă a comicului de limbaj. [37]

Această vorbire diversificată nu putea aparţine decât unei umanităţi pestriţe, aflate într-o *epocă de tranziţie*, caracterizată printr-un *limbaj de tranziţie*, specific unor vorbitori catalogaţi drept *analfabeţi de tranziţie*: „Cucoana Chiriţa nu e un analfabet de rând. Ea este, ca mulţi dintre contemporanii ei, un analfabet de tranziţie". [38]

Vorbirea lor e dovada ritmului fugar al civilizării moravurilor sub pretextul de a se ţine în pas cu moda, însă un pas prea grăbit, care lasă să-i scape incultura şi care nu se va opri până în epoca şi în paginile lui Caragiale. [39] Faptul că se comportă şi vorbesc într-un anume fel se justifică prin apartenenţa lor la o anumită categorie socială, dar şi prin aceea că aparţin unei epoci în care influenţa occidentală a fost receptată în mod exagerat. Referindu-se la Coana Caliopi Busuioc şi la Coana Chiriţa, aceste „preţioase moldave", George Călinescu preciza că nu le consideră imitaţii literare, ci produse ale secolului. [40]

Considerăm că, în măsura în care piesele de teatru reflectă realitatea limbii vii, ele sunt o dovadă a procesului de occidentalizare a limbii vorbite. În acest context, este important să amintim două precizări legate de cultivarea limbii naţionale prin intermediul textului dramatic, desprinse din lucrarea Mariei Cvasnâi Cătănescu, *Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic*: pe de o parte, opera dramatică constituie un „document" şi reprezintă un model de limbă, în măsura în care avem în vedere corectitudinea lingvistică a acestuia, pe de altă parte, diversele variante ale comicului de limbaj, produs de elemente de argou, jargon, de cultisme, deformări fonetice, morfosintactice sau semantice, pot avea un implicit caracter normativ, deoarece atrag atenţia asupra necesităţii de a se evita anumite tipare de construcţie a enunţurilor. [41]

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

REFERENCES

[1] Semantica termenului *bonjurist* este succint prezentată de către Daiana Felecan în vol. *Limbajul dramaturgiei româneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, Editura Mega, 2004, p. 90-92, în care sunt explicate accepţiunile cu care acest termen a circulat în operele scriitorilor epocii la care facem referire. A se vedea în acest sens şi capitolul *Bonjuriştii*, din volumul *Histoire de l'esprit publique en Roumanie au dix-neuvième siècle,* Société Nouvelle de Librairie et d'Edition (Librairie Georges Bellais), 1905 al lui Pompiliu Eliade, p. 220-281, în care autorul face o trecere în revistă a primilor tineri români care au studiat la Paris.
[2] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 221.
[3] Paul Morand, *Bucureşti*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 2000, p. 92.
[4] Alecu Russo, *Opere complete*, comentate de Lucian Predescu, Bucureşti, Cugetarea – Georgescu Delafras, f.a., p. 231.
[5] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2008, p. 450-451.
[6] Daiana Felecan, *op. cit.*, p. 24.
[7] Cf. Paul Cornea, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966, p. 52.
[8] *Ibidem*, p. 53.
[9] Cf. Lucian Boia, *România, ţară de frontieră a Europei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005, p. 81.
[10] Paul Cornea, *Originile* ..., p. 451.
[11] A.D. Xenopol, *Influenţa franceză în România*, Bucureşti, Ed. Haimann, Librar-Editor, 1887, p. 17.
[12] I.H. Rădulescu, *Vocabular de vorbe streine*, în vol. *Scrieri lingvistice*, Ediţie, studiu introductiv, note şi bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, p. 272.
[13] Idem, *Gramatică românească*, Sibiu, 1828, p. XXVI-XXVII.
[14] Radu Andrei, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982, p. 192. Autorul a preluat corpusul în cauză şi comentariul aferent dintr-un articol din revista „Familia", intitulat *Oare mai ales din franceză să împrumutăm?,* publicat de şeful catedrei de limba română de la Universitatea din Cluj, dr. Gregoriu Silaşi.
[15] Alexandru Demetrescu, *L'influence de la langue et de la littérature française en Roumanie*, Lausanne, Corbaz, 1888, p. 72.
[16] Ion Heliade Rădulescu, *Repede aruncătură de ochi asupra limbei şi începutului rumânilor*, în *Scrieri*..., p. 71.
[17] Alecu Russo, *Iaşii şi locuitorii lui în 1840,* în vol. *Scrieri postume*, traduse de V. Alecsandri, Al. Odobescu, Mihail Sadoveanu, publicate de P.V. Haneş, Craiova, Editura Scrisul Românesc, s.a., p. 68-69.
[18] Al. Demetrescu, *op. cit*., p. 51-52.
[19] Alecu Russo, *Cugetări*, Bucureşti, Editura Minerva, 1977, p. 40.
[20] Paul Morand, *op. cit*., p. 146.
[21] Vasile Alecsandri, *Iaşii în 1844*, în vol. *Dridri*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987, p. 35.
[22] Scrisoare a lui Michelet aflată la Bibliothèque historique de la ville de Paris, reprodusă de Ion Breazu în lucrarea *Michelet şi românii*, în *Studii de literatură română şi comparată*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, vol. II, 1973, p. 54.
[23] Ion Codru Drăguşanu, *Peregrinul transilvan*, (1835-1848), Ediţia îngrijită, prefaţă, itinerar bibliografic, note şi glosar de Cornelia Albu, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1980, p. 228.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, p. 39-40.

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

[26] Cf. Ion Heliade Rădulescu, *Vocabular de vorbe streine*, în *Scrieri*..., p. 251.
[27] *Ibidem*, p. 256-257.
[28] Cf. Ion Heliade Rădulescu, *Paralelism între limba rumână şi italiană*, în *Scrieri* ..., p. 223.
[29] Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanul şi alte scrieri*, Bucureşti, Editura Militară, 1985, p. 200.
[30] Alecu Russo, *Cugetări* ..., p. 39.
[31] Cf. Garabet Ibrăileanu, *Cultură şi literatură*, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala Alcalay" &Co., s.a., p. 78-79.
[32] Alecu Russo, *Scrieri*..., p. 6-7.
[33] Garabet Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Chişinău, Editura Cartier, 2000, p. 106.
[34] Daiana Felecan, *op. cit*., p. 24.
[35] A se vedea articolul lui Werner Bahner, *Despre formarea limbii literare române moderne – însemnătatea şi forma elementelor franceze* - , în LL, II / 1956, p. 35-40.
[36] Maria Cvasnâi Cătănescu, *Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic*, Bucureşti, Editura ALL EDUCATIONAL, 2001, p. 135.
[37] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941, p. 187-188.
[38] Ştefan Cazimir, *Alfabetul de tranziţie*. Ediţia adoua, revăzută, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006, p. 19.
[39] Cf. Ştefan Munteanu, Vasile Ţâra, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978, p. 206.
[40] George Călinescu, *op. cit*., p. 198.
[41] Maria Cvasnâi Cătănescu, *op. cit*., p. 134.

BIBLIOGRAPHY

Alecsandri, Vasile, *Dridri*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987.
Andrei, Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire,* Cluj-Napoca, Dacia, 1982.
Bahner, Werner, *Despre formarea limbii literare române moderne – însemnătatea şi forma elementelor franceze* - , în LL, II / 1956.
Boia, Lucian, *România, ţară de frontieră a Europei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005.
Breazu, Ion, *Michelet şi românii*, în "Studii de literatură română şi comparată", Cluj-Napoca, Editura Dacia, vol. II, 1973.
Cazimir, Ștefan, *Alfabetul de tranziţie*. Ediţia a doua, revăzută, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006.
Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941.
Codru-Drăgușanu, Ion, *Peregrinul transilvan (1835-1848)*, Ediţie îngrijită, prefaţă, itinerar bibliografic, note și glosar de Cornelia Albu, București, Editura Sport-Turism, 1980.
Cornea, Paul, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.
Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2008.
Cvasnâi Cătănescu, Maria, *Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic*, Bucureşti, Editura ALL EDUCATIONAL, 2001.
Demetrescu, Alexandru, *L'influence de la langue et de la littérature française en Roumanie*, Lausanne, Corbaz, 1888.
Eliade, Pompiliu, *Histoire de l'esprit publique en Roumanie au dix-neuvième siècle,* Paris, Société Nouvelle de Librairie et d'Edition (Librairie Georges Bellais), 1905.
Felecan, Daiana, *Limbajul dramaturgiei româneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, Editura Mega, 2004.

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)

Haneş, P. V. (ed.), *Scrieri postume*, traduse de V. Alecsandri, Al. Odobescu, Mihail Sadoveanu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, s.a.
Heliade Rădulescu, I., *Gramatică românească*, Sibiu, 1828.
Heliade Rădulescu, I., *Scrieri lingvistice*, Ediţie, studiu introductiv, note şi bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973.
Ibrăileanu, Garabet, *Cultură şi literatură*, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala Alcalay" &Co., s.a.
Ibrăileanu, Garabet, *Spiritul critic în cultura românească*, Chişinău, Editura Cartier, 2000.
Morand, Paul, *Bucureşti*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 2000.
Munteanu, Ştefan, Ţâra, Vasile, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.
Negruzzi, Costache, *Alexandru Lăpuşneanul şi alte scrieri*, Bucureşti, Editura Militară, 1985.
Russo, Alecu, *Cugetări*, Bucureşti, Editura Minerva, 1977.
Russo, Alecu, *Opere complete*, comentate de Lucian Predescu, Bucureşti, Cugetarea – Georgescu Delafras, f.a.
Xenopol, A.D., *Influenţa franceză în România*, Bucureşti, Ed. Haimann, Librar-Editor, 1887.

BDD-A29485 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:33 UTC)